

ZMIANY W AWIFAUNIE ARBORETUM I ZAKŁADZIE FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH W OKRESIE OSTATNICH 36 LAT – CZĘŚĆ 1

Changes in the breeding avifauna at the Arboretum and the Department
of Physiography in Bolestraszyce over the last 36 years

JÓZEF HORDOWSKI

*Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszytach, 37–700 Przemyśl, skr. poczt. 471,
tel./fax 16 671 64 25, e-mail: j.hordowski@gmail.com*

Spis treści

ABSTRACT	3
TEREN BADAŃ I METODYKA	4
WYNIKI	5
OMÓWIENIE WYSTĘPOWANIA NIEKTÓRYCH GATUNKÓW NA PRZESTRZENI 36 LAT	6
Bażant <i>Phasianus colchicus</i> Linnaeus, 1758.	6
Drozd śpiewak <i>Turdus philomelos</i> Brehm, C.L., 1831.	6
Dudek <i>Upupa epops</i> Linnaeus, 1758.	6
Dzięcioł białoszy <i>Dendrocopos syriacus</i> (Hemprich & Ehrenberg, 1833).	6
Dzwoniec <i>Chloris chloris</i> (Linnaeus, 1758).	6
Gawron <i>Corvus frugilegus</i> Linnaeus, 1758.	7
Gąsiorek <i>Lanius collurio</i> Linnaeus, 1758.	10

ABSTRACT

Between 1984 and 2020, 59 bird species were found nesting in the 12.5 ha area of the Bolestraszyce Arboretum. During the five-year period of quantitative research, from 33 to 42 species of birds were found, the most in 1998 – 42 species, and the least in 2003 – 33 species. The highest density was in 1994, where as many as 238.1 p/10 ha were recorded, and in the following years it was at a similar level of 126.4–141.6 p/10 ha. During each of the subsequent studies, several species appeared, and, at the same time, a few disappeared. In 1987–1994, as many as 9 new species were added, while in 2003–2014 – 5 species.

Over the years, the dominant group consisted of: rooks, starlings, finches, blackbirds, greenfinches, and in the last decade of the 21st century – rooks, wood pigeons, finches, blackbirds and song thrushes. Arboreta and botanical gardens are among the most valuable breeding places for birds in the cultural landscape.

Birds that make up synurbanized populations, such as those in the Arboretum, show a number of differences in behaviour and ecology, the most important of which are: achieving higher densities than in non-urban populations (e.g. wood pigeons), reduced timidity (blackbirds, finches), smaller territorial areas (song thrushes), the disappearance of seasonal migration (blackbirds), extended breeding season (moorhen).

Key words: avifauna, changes in bird numbers, breeding season, shaping ornithofauna, ornithofauna

Pierwsze badanie awifauny Arboretum Bolestraszyce przeprowadzono w roku 1984. Pokłosiem obserwacji prowadzonych w latach 1984–1987 była publikacja Józefa Hordowskiego i Przemysława Kunysza (1990). W 1994 r. określono zmiany w ugrupowaniu ptaków w bolestraszyckim ogrodzie w latach 1987–1994 (Hordowski 1994).

Pierwsze dwa badania ilościowe prowadzono na obszarze 9,19 ha, zaś trzy następne na obszarze 12,5 ha. Powiększenie ogrodu nastąpiło w 1996 r. o powierzchnię 3,31 ha. Z czasem liczne nasadzenia na nowym terenie spowodowały zintegrowanie obu fragmentów w jedną homogeną powierzchnię. Obecnie trudno zauważyć różnicę.

W ciągu ostatnich czterech dekad ogród przeszedł ogromne zmiany. Pierwsze liczenie ptaków wykonano w 12 lat po założeniu ogrodu, kiedy roślinność ozdobna była dopiero wprowadzana. Arboretum wówczas nie było jeszcze otwarte dla publiczności, a prace pielęgnacyjne nie obejmowały całego terenu parku. W tamtym okresie ogród, z punktu widzenia ornitologicznego, można było traktować jako typowy wiejski park dworski. Zasadniczy wpływ na różnorodność ptaków, oprócz warunków troficznych, ma liczba drzew oraz zróżnicowanie poszczególnych warstw roślinności. W Arboretum najbardziej rozwinięta jest warstwa złożona z setek, głównie zimozielonych, krzewów. Ze względu na charakter ogrodu, jego runo jest regularnie koszone i pielęgnowane. W ciągu prawie 40 lat proces starzenia się drzew spowodował, że wiele okazów m.in. ze względów bezpieczeństwa należało usunąć, a wiele poddano koniecznym zabiegom konserwatorskim.

TEREN BADAŃ I METODYKA

Arboretum Bolestraszyce zostało założone w 1975 r. Opis roślinności Arboretum i jej przemiany znajdują się w innych publikacjach (Piórecki i in. 2012), jak i w niniejszej książce. Jak większość ogrodów botanicznych w Polsce, w Arboretum Bolestraszyce zgromadzono dużą liczbę gatunków i odmian roślin, zwłaszcza obcego pochodzenia. Na terenie ogrodu posadzono ponad 13 tys. gatunków, odmian i kultuwarów dendroflory. Układ dróg i alejek w ciągu całego okresu nie uległ większym zmianom, ale w ostatnich latach zostały one wyremontowane i zmieniono ich nawierzchnię. Otoczenie Arboretum w ciągu ostatnich 40 lat nie uległo prawie żadnym zmianom.

Teren ogrodu stanowi atrakcyjne miejsce odpoczynku dla wielu osób. Po otwarciu ogrodu dla publiczności w 1992 r., stopniowo zwiększała się liczba osób odwiedzających

Arboretum. W ciągu dwóch ostatnich dekad ogród odwiedzało 50–70 tys. osób rocznie, przede wszystkim od początku maja do końca października.

Przy ocenie liczebności ptaków na terenie Arboretum w Bolestraszcach przez wszystkie lata stosowano kombinowaną odmianę metody kartograficznej (Tomiałojć 1980a i b). Liczenia tą metodą wykonano w okresie lęgowym w latach: 1987, 1994, 1998, 2003, 2014. W poszczególnych latach wykonano 8–11 kontroli, poza tym dodatkowo 1–2 liczenia wieczorne. Sposoby określania liczebności niektórych gatunków zawarte są w wymienionych wyżej publikacjach.

Z drapieżnych ssaków mogących mieć wpływ na awifaunę parku żyje kilka wiewiórek *Sciurus vulgaris*, pojawia się kuna domowa *Martes foina* oraz koty domowe i sporadycznie psy.

WYNIKI

W latach 1984–2020 na terenie ogrodu stwierdzono gniazdowanie 59 gatunków ptaków. W okresie pięciu lat badań ilościowych stwierdzono od 33 do 42 gatunków; najwięcej w 1998 r. – 42 gatunki, a najmniej w 2003 – 33 gatunki. Najwyższe zagęszczenie ptaków było w 1994 r., gdzie stwierdzono aż 238,1 p/10 ha, zaś w latach następnych było na zbliżonym poziomie 126,4–141,6 p/10 ha. Podczas każdego z kolejnych liczeń przybywało kilka gatunków, a równocześnie kilka przestawało się gnieździć. W latach 1987–1994 przybyło aż 9 nowych gatunków, natomiast między rokiem 2003 a 2014 – 5 gatunków. Grupę dominantów przez wszystkie lata tworzyły: gawron, szpak, zięba, dzwonec, a w ostatniej dekadzie XXI w.: gawron, grzywacz, zięba, kos i drozd śpiewak (Ryc. 1–4).

Ogólny przebieg zmian zgrupowania lęgowych ptaków w ukształtowanym już ogrodzie był zbliżony do wykazanego w innych parkach Polski (np. Dombrowski i Łuczak 1998). Generalnie wzrastało bogactwo gatunkowe, ale zagęszczenie całego zgrupowania lęgowego nie uległo większym wahnięciom, a zmiany te były już niewielkie.

Ptaki, które tworzą synurbijne populacje, jak te w Arboretum, wykazują szereg różnic w zachowaniu i ekologii, z których najważniejsze to: osiągnięcie zagęszczeń wyższych niż w populacjach pozamiejskich (np. grzywacz), obniżona płochliwość (kos, zięba), mniejsza powierzchnia terytoriów (drozd śpiewak), zanik migracji sezonowych (kos), wydłużony sezon rozrodczy (kokoszka).

OMÓWIENIE WYSTĘPOWANIA NIEKTÓRYCH GATUNKÓW NA PRZESTRZENI 36 LAT

Bażant *Phasianus colchicus* Linnaeus, 1758.

Pojawił się na terenie ogrodu około 2010 r., zaś w latach 2013–2018 był najliczniej notowany (w okresie zimowym spotykano przy karmniku do 10 ptaków jednocześnie). Wzrost liczebności bażantów spowodowany był zapewne niską śmiertelnością związaną z łagodnymi zimami i systematycznym dokarmianiem.

Drozd śpiewak *Turdus philomelos* Brehm, C.L., 1831.

W 1987 r. ptak ten nie gniazdował, a pierwsza para pojawiła się w Arboretum w Bolestraszcach dopiero w roku 1994. W 1998 r. gniazdowało już 6 par, a w 2014 – 8 par (zagęszczenie 6,3 p/10 ha). Później nastąpił dalszy stopniowy wzrost liczebności. W 2020 r. gniazdowało już 10–11 par (zagęszczenie 8,6 p/10 ha) i z jednego punktu w ogrodzie można było usłyszeć do 6 jednocześnie śpiewających samców. Część ptaków jest zupełnie niepłochliwa i pozwala się podejść na kilka metrów.

Dudek *Upupa epops* Linnaeus, 1758.

Niewielki wzrost liczebności dudka w całym kraju (Chylarecki i in. 2018) zaowocował pojawieniem się też tego gatunku w Arboretum Bolestraszyce. Początkowo jedna para gniazdowała w starej alei jesionowej prowadzącej do fortu, a w 2014 r. para wyprowadziła młode w dziupli jesionu na obrzeżu ogrodu od strony sadu pomologicznego. W następnych latach ponownie gniazdował w starych jesionach.

Dzięcioł białoszy *Dendrocopos syriacus* (Hemprich & Ehrenberg, 1833).

Od 1984 r. ten synantropijny gatunek regularnie przez cały rok przebywa na terenie ogrodu. Jednakże tylko raz w 2014 r. znaleziono jego dziuplę wykutą w wierzbie przy tzw. bramie gospodarczej.

Dzwoniec *Chloris chloris* (Linnaeus, 1758).

Gniazdował na terenie Arboretum przez cały okres badań, ale najliczniej występował w 1994 r., kiedy to w ogrodzie lęgåo się 31 par. Wówczas na długości 50 metrów szpaleru tujowego gnieździło się aż 8 par, a ptaki podczas zalotów tworzyły grupy po kilkanaście

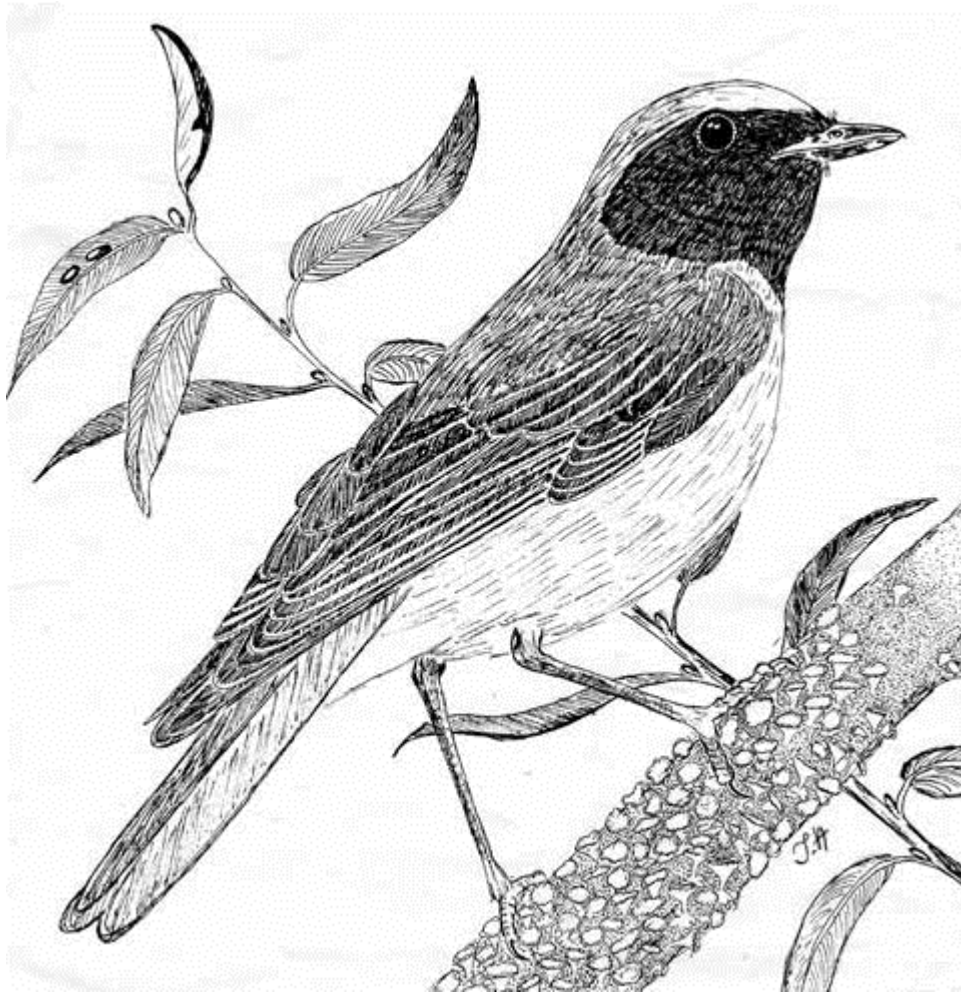
osobników. W latach następnych liczebność dzwońca się ustabilizowała i corocznie gniazdowało do 10 par. Wzrost liczebności tego gatunku w ostatnich latach zanotowano w całej Polsce (Chylarecki i in. 2018).

Gawron *Corvus frugilegus* Linnaeus, 1758.

Gniazduje w Arboretum nieprzerwanie od co najmniej drugiej wojny światowej. W okresie badań wielkość kolonii uległa znacznemu zmniejszeniu z 490 gniazd w 1987 do 177 gniazd w 2014 r. Jednakże od tego roku liczebność utrzymuje się na podobnym poziomie. W 2019 r. stwierdzono 191, a w 2020 – 176 gniazd.

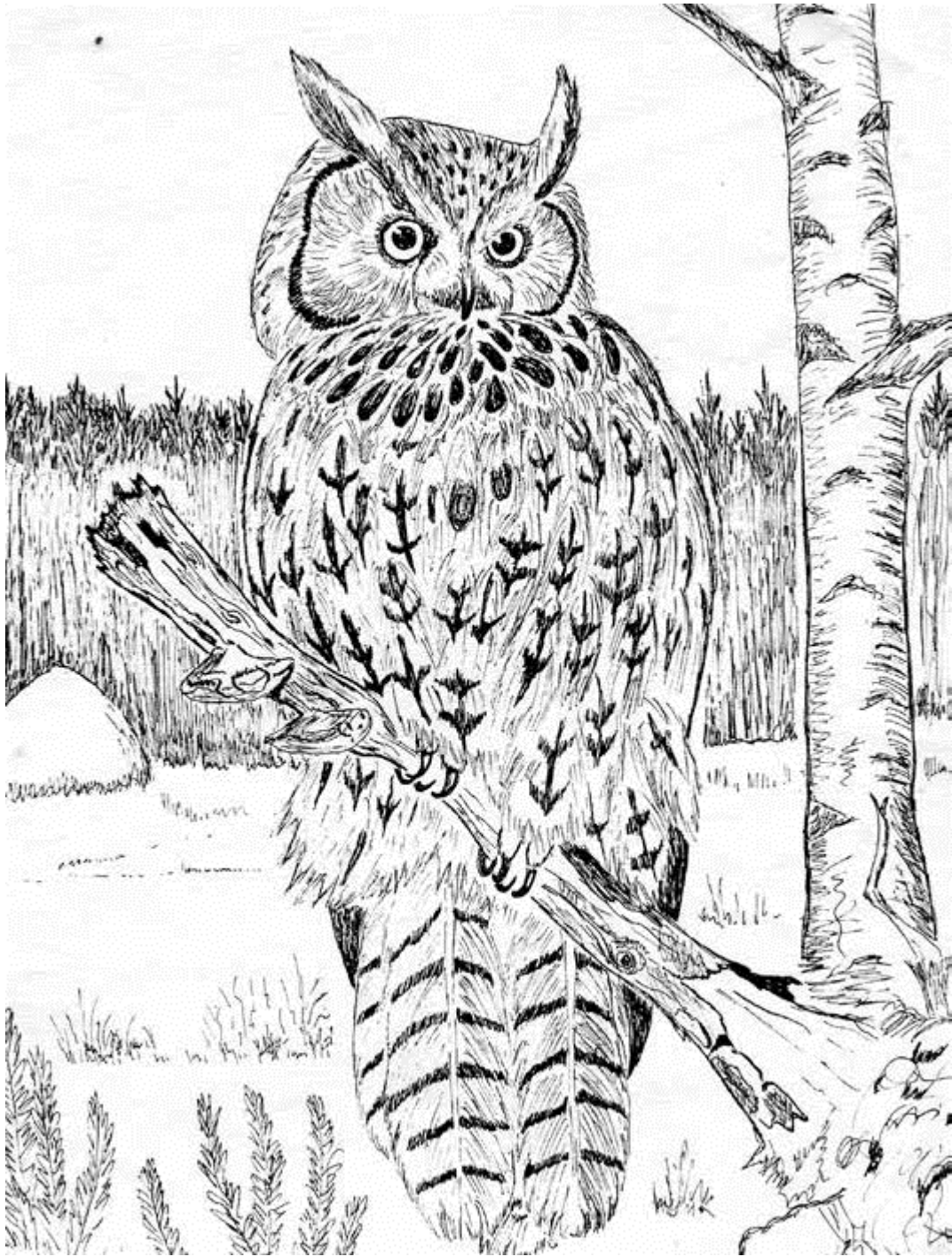

Ryc. 1. Gawron, rys. J. Hordowska

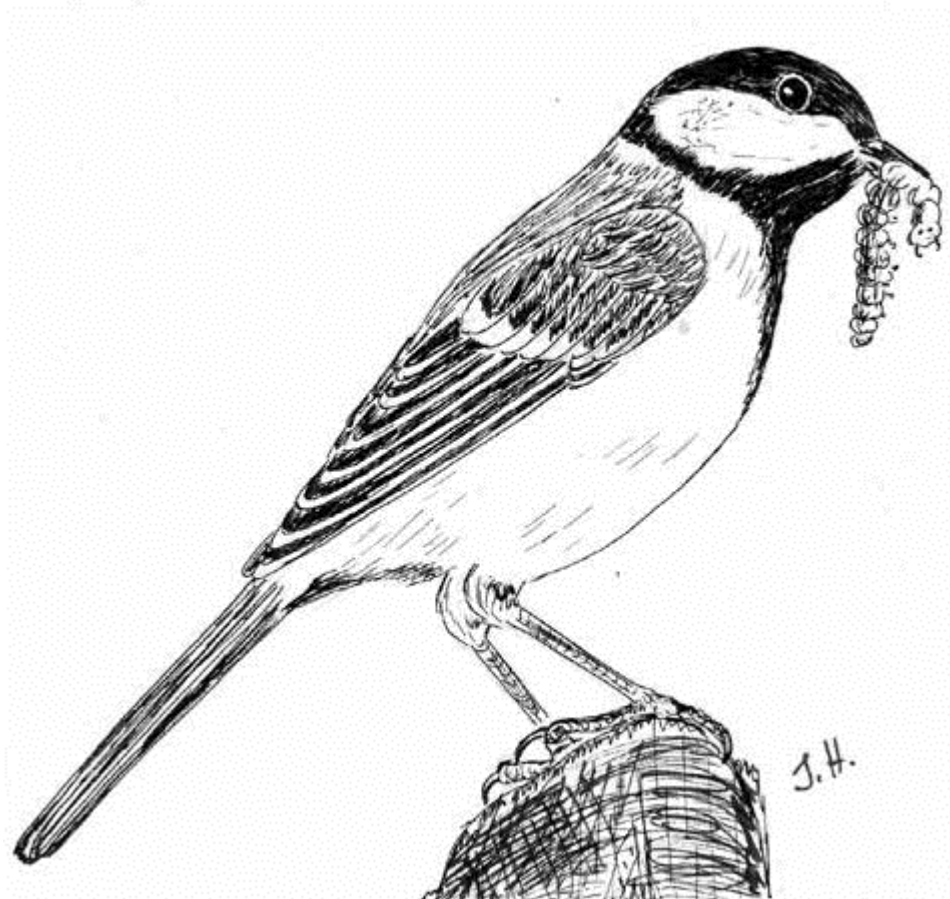

Ryc. 2. Pleszka, rys. J. Hordowska

Ryc. 3. Sowa uszatka, rys. J. Hordowska

Ryc. 4. Sikora bogatka, rys. J. Hordowska

Gąsiorek *Lanius collurio* Linnaeus, 1758.

Najliczniej występował w pierwszym okresie tworzenia bolestraszyckiego Arboretum, gniazdując przede wszystkim od strony pól w zachodniej części ogrodu. Później, kiedy zagospodarowano ten teren, gąsiorek przeniósł się poza jego obręb. W ogrodzie pozostała tylko jedna para, która nieregularnie gniazdowała na obrzeżu od strony dawnych pastwisk.